

VREDESFEESTEN

Sint-Truiden
van **4** tot **14 MEI 1995**

Zaterdag 6 mei 1995 :

- Bloemenhulde aan de monumenten voor de oorlogsslachtoffers in de deelgemeenten.
- Vertrek om 14u30 in drie groepen aan de monumenten te Aalst, Duras en Gelinden.

Zondag 7 mei 1995 :

- 09u30: Heilige Mis in de O.-L.- Vrouwekerk.
- 10u30: Optocht met bloemenhulde aan de monumenten in het Stadhuis, Tiensestraat en Ridders de Menten de Horneplein.
- 11u00: Kioskconcert op de Grote Markt door de Hofkapel Louis Willemsband.

Tentoonstellingen :

- Van September '44 tot September '45 (Stadsfeestzaal) van zo. 7 mei tot zo. 14 mei van 13u00 tot 20u00.
- Anne Frank, een dagboek voor de toekomst. (Stadhuis - hallen) van do. 4 mei tot di. 9 mei van 9u00 tot 17u00.

PROGRAMMA :

Affiche van de Vredesfeesten. Een vorm van oorlogsherinnering.

Dienst voor Toerisme

Sint-Truiden 1995.

Organisatie: Stadsbestuur Sint-Truiden i.s.m. Het EENHEIDSFRONT der OUDSTRIJDERS en MILITARIA.

Over helden gesproken

Limburgse oorlogshelden in de 20ste eeuw

Karel Strobbe

Wij groeten U, de stoere soldaten
van de Witte Brigade
Uw vlag is geen weelde
van kleur in de zon
Uw vlag is uw moed
die in schoonheid won,
daar ze jaren in 't duister stond
van het ondergrondse front

Wij groeten U, gevallen soldaten
van de Witte Brigade
Uw dood was een daad
van offer en plicht
Uw dood is voor ons
het stralende licht
dat voor eeuwig een baken blijft
voor al wie een held wil zijn

Wij hopen met U, fiere soldaten
van de Witte Brigade
Ons Land groeit in eenheid
naar grootheid en macht
en wordt weer een kleinood
van zomersche pracht
Want we stellen ons leven pand
voor het HEILIG VADERLAND¹

De fenomenen oorlog en heldenretoriek gaan al eeuwenlang hand in hand. Telkens wanneer er strijd werd geleverd voor 'hogere', bijvoorbeeld nationale belangen, werden diegenen die deze belangen – al dan niet gewapenderhand – verdedigden, geëerd en herinnerd als helden. In sommige delen van de wereld maakt heldenretoriek ook vandaag nog deel uit van het dagelijkse politieke taalgebruik. Barack Obama's laatste *State of the Union Address* was nog maar enkele seconden bezig of het publiek kreeg al een staaltje te horen van het evidente patriottisme dat de West-Europese observator bij momenten met verbazing vervult. Obama had de maand voor zijn speech enkele van de laatste uit Irak teruggekeerde troepen verwelkomd op Amerikaanse bodem. Samen hadden ze een 'trotse groet' gebracht aan de vlag

waaronder deze mannen hadden gediend. En plots was het daar: 'We gather tonight, knowing that this generation of heroes (mijn cursivering K.S.) has made the United States safer and more respected around the world.'²

De evidente gelijkschakeling van militairen en helden staat ver weg van de accenten die vandaag in België worden gelegd met betrekking tot de herinnering aan de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Nochtans overheerste ook in ons land lange tijd het patriottische heldendiscours dat we tegenwoordig zo 'Amerikaans' vinden. In dit artikel gaan we op verkenning naar de wijze waarop oorlogshelden in Limburg in de twintigste eeuw werden bejubeld, geëerd en herinnerd. Daarbij hebben we oog voor zowel de immateriële als de materiële componenten van de heldencultus. We starten bij het einde van de Eerste Wereldoorlog, toen alle Belgische frontsoldaten als helden werden geroemd en er een nooit gezien herinneringselan op gang kwam. We maken dan een sprong naar de Tweede Wereldoorlog. Tijdens de Duitse bezetting kreeg de Vlaams-nationalistische collaboratie alle vrijheid om haar eigen heldendiscours tentoon te spreiden en te ontwikkelen. Het verzet deed hetzelfde, maar zijn tegengeluid kon enkel in de illegaliteit worden verspreid. Na de Bevrijding werd het land opnieuw bevlogen door een golf van patriottische heldenverering die veel gemeen had met die van na de Eerste Wereldoorlog, ondanks het feit dat de Tweede Wereldoorlog voor België een totaal ander conflict was geweest. Aan de hand van concrete voorbeelden trekken we de lijn door naar vandaag. Welke verschuivingen traden er in de tweede helft van de twintigste eeuw op in de retoriek over oorlogshelden? In welke context duiken oorlogshelden vandaag nog op? Wat is daarbij de rol van lokale historici? We baseren ons bij dit overzicht op enkele Limburgse persorganen, op lokale bestuurlijke archieven en maken ook dankbaar gebruik van het werk van heemkundigen.³

Dit artikel is in eerste instantie bedoeld als duiding bij de twintigste-eeuwse oorlogsheldenverering. We leggen de nadruk daarom eerder op tendensen en in mindere mate op specifieke plaatsen of gevallen. Hoewel dit artikel als een uitnodiging kan beschouwd worden om de Limburgse situatie te toetsen aan andere provincies, is het niet ons opzet om te zoeken naar de specificiteit van Limburg. Door het nogal brede blikveld van deze bijdrage moesten we ook enkele belangrijke aspecten van de thema's 'helden en oorlogsherinnering' aan ons voorbij laten gaan. Zo krijgt de verschuiving tijdens het interbellum in de herinnering aan de IJzersoldaten in Vlaams-nationalistische zin amper aandacht en komt enkel het Vlaams-nationalisme van tijdens de bezettingsjaren 1940-1944 aan bod. Ook voor 'gecontesteerde' helden of de herinnering aan minderheidsgroepen vonden we jammer genoeg de tijd noch de plaats.

Vaderland en godsdienst verenigd in de helden van de Grote Oorlog

Op 11 november 1918 zwegen de kanonnen die vier jaar lang dag en nacht hadden gebulderd. De Grote Oorlog was voorbij. Voor België betekende de Wapenstilstand niet alleen het einde van een militair conflict, maar ook het einde van een vierjarige, moeizame bezettingsperiode. Onder meer door de gruwelijke Duitse represailles in 1914 (in Leuven, Aarschot, Dinant, enzovoort) was België al tijdens de oorlog het symbool geworden van nationaal martelaarschap.⁴ Het Belgisch leger, met koning Albert I op kop, genoot dan weer van een onbetwiste heldenstatus. Het was in de naam van *la Belgique martyre* dat de Belgische soldaten vier jaar lang achter de IJzer hadden gevochten. Het mag dan ook niet verbazen dat de naar huis terugkerende Belgische soldaten overal werden aangeklampt en door hun dorps- of stadsgenoten als helden werden onthaald. Het oorlogseinde ontlokte bij de Belgische bevolking taferelen van euforische vreugde, maar betekende meteen ook het begin van een rouwen en verwerkingsproces. In *Het Belang van Limburg*, een in 1879 opgerichte katholieke krant, verschenen in de loop van 1919 tientallen artikels over de plechtigheden ter ere van overleden Limburgse frontsoldaten. Deze vaak korte berichten waren zo talrijk dat kleine dorpjes die niet meteen een vermelding kregen in de krant, verongelikt van zich lieten horen. Dat blijkt onder meer uit de volgende inzending uit Membruggen: 'Zoo stilzwijgend zijn de bladen over de helden van ons dorpje, dat menigeen moet gissen dat "Meumerke" zich niet onderscheidde tusschen zijn geburen. En toch, zoo is 't niet.'⁵ De berichtjes uit *Het Belang van Limburg* vormen een goede bron om na te gaan welk beeld er van de gesneuvelde van 1914-1918 werd opgehangen. Dat beeld vertoonde een grote uniformiteit, zelfs op het stereotiepe af. De gevallen soldaten waren steeds toonbeelden geweest van grote offerbereidheid en gehoorzaamheid.

1 'Wij groeten U...'; *Het Belang van Limburg* (hierna HBvL), 22/09/1944, 1.

2 'We komen hier vanavond bijeen in het besef dat deze helden van de Verenigde Staten een veiligere en wereldwijd meer gerespecteerde natie hebben gemaakt.'

3 Enkele personen verdienen een dankwoord voor de inlichtingen die ze ons verschaften: Jaak Geuns (Heemkundige Kring Peer), Guido Meeus (Heemkundige Kring Wijchmaal), René Winters (Heemkundige Kring Achel) en Gerard Wuyts (Hechtel).

4 L. Van Ypersele, 'Héros, martyrs et traîtres: les fractures de la Belgique libérée', in : S. Audoin-Rouzeau en C. Prochasson (red.), *Sortir de la Grande Guerre: le monde et l'après-1918* (Parijs 2008) 214 en 218.

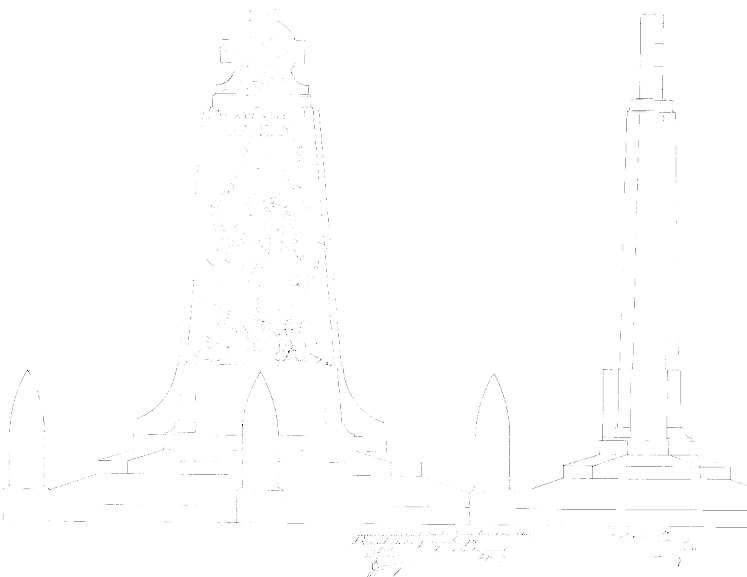
5 'Membruggen', HBvL, 11/05/1919, 9.

Hun heldendom was niet in de eerste plaats gelegen in concrete gevechtdaden, maar in een aantal deugden die de katholieke Limburgse bevolking hoog in het vaandel droeg: zachtheid, braafheid, goedheid en een afkeer van trots en eigenbelang. In het geval van de Limburgse IJzersoldaten ging het steevast om christelijke helden. Natuurlijk stond ook hun vaderlandsliefde buiten kijf. Geluiden over loopgravenmoeheid, ongehoorzaamheid of de zinloosheid van de voorbije stellingenoorlog vielen in *Het Belang van Limburg* niet te bespeuren. Die opvallende eensluidendheid is meteen een belangrijk kenmerk van heldenverering in het algemeen. De herdenkende gemeenschappen eisen het monopolie op over de typering van de gevallen helden. Verscheidenheid in karakters en motieven wordt afgevlakt. Het is maar de vraag of de herinneringsgemeenschappen de herdachten niet deugdzamer of christelijker voorstelden dan ze waren, omdat die gedachte troostend werkte.

Het einde van de Eerste Wereldoorlog was meteen ook het begin van een nooit geziene monumentenijver. Dit elan lag in het verlengde van de 'plechtige lijkdiensten', de gedenkstoeten, de vrijheidsboomplantingen en de vredesfeesten waarover de pers in 1919 berichtte. De honderden oorlogsmonumenten die in de jaren 1920 en (in mindere mate) 1930 werden opgericht, waren versteende lofredes en blijken van collectieve erkentelijkheid ten aanzien van de oorlogsslachtoffers. Ze begeleidden het rouwproces van lokale gemeenschappen, omdat ze de garantie boden dat de doden niet zouden worden vergeten. De gedenktekens werden in de eerste plaats opgericht ter ere van gesneuvelde soldaten, maar soms herdachten ze ook burgerlijke oorlogsslachtoffers zoals overleden gedeporteerden, gefusilleerden of verzetsmensen. Terwijl de Belgische overheid aarzelde over de vorm die ze aan de nationale heldenherinnering zou geven, ontstonden er op lokaal vlak allerlei comités voor de oprichting van gedenkplaten en monumenten.⁶ De comités verzamelden giften van particulieren en gingen vervolgens aankloppen bij hun gemeentebesturen om te onderhandelen over de bijkomende financiering en de vorm die ze aan hun oorlogsmonument zouden geven. De rol van het Limburgse provinciebestuur bleef doorgaans beperkt tot het waarborgen van een goede inplantingsplaats en een geringe controle op de esthetische waarde van het monument.⁷ Het ligt

6 S. Claisse, 'Pouvoirs(s) et mémoire(s). L'État belge et les monuments aux morts de la Grande Guerre', in : S. Jaumain e.a. (red.), *Une guerre totale? La Belgique dans la Première Guerre mondiale. Nouvelles tendances de la recherche historique : actes du colloque international organisé à l'ULB du 15 au 17 janvier 2003* (Brussel 2005) 545-559.

7 Provinciaal Archief Limburg, Monumenten Wereldoorlog I.

Ontwerptekening voor het oorlogsmonument van Achel, door de Oost-Vlaamse beeldhouwer Jules Vits.

niet in de bedoeling van dit artikel om de vele Limburgse oorlogsmonumenten kunsthistorisch te analyseren. Wel willen we erop wijzen dat de vorm die de gedenktokens aannamen, in de lijn lag van het discours dat in de pers over de oorlogshelden werd gevoerd. Concreet betekent dit onder meer dat vaderland en godsdienst, zeker in een uiterst katholieke provincie als Limburg, ook op de monumenten hand in hand gingen. Religieuze symbolen zoals kruisen, Heilig Hartbeelden, engelen of piëta's stonden naast militaire (soldaten, wapens, vlaggen) en nationale/lokale (een Belgische leeuw, beeltenissen van Koning Albert I, wapenschilden) symbolen. Het oorlogsmonument van Achel is een goed voorbeeld van het samengaan van religieuze en militaire iconografie. Op de voorzijde van het verticale monument in obeliskvorm prijken twee soldaten in gevechtssuitrusting. Boven hun hoofden wappert een vlag, en staat een opschrift: '1914 Aan onze helden 1918'. Helemaal bovenaan het monument prijkt een borstbeeld van Christus. Hij toont zijn Heilig Hart en zijn gespreide armen lijken te waken over een veld van grafzerken.

Met de inhuldiging van de lokale oorlogsmonumenten ging op de meeste plaatsen een jaarlijkse herdenkingstraditie van start. Daarbij trokken ieder jaar op 11 november oudstrijdersverenigingen, nabestaanden van de slachtoffers, fanfares en vertegenwoordigers van de gemeentebesturen naar het monument om er de doden te eren met Belgische vlaggen, gebeden, dodenappels en vaderlandse liederen. Zoals geweten werd de patriottische consensus over de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog vanaf het midden van de jaren 1920 gecontesteerd vanuit Vlaams-nationalistische hoek. De Vlaamse IJzerhelden werden daarbij afgeschilderd als slachtoffers van een militaristisch en door Franstaligen gedomineerd België.⁸ Aan Franstalige zijde waren de jaarlijkse herdenkingen dan weer de uitgelezen momenten om de eenheid van het land te beklemtonen. In Limburg groeide het radicale Vlaams-nationalisme in de loop van het interbellum uit tot een belangrijke minderheid, een gegeven dat des te meer zou blijken tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Helden in het Limburgse VNV-weekblad *De Toekomst*

Na de plotse en snelle verovering van het Belgisch grondgebied in mei 1940 ging het Duitse militaire bestuur op zoek naar partners om de rust en de orde in het bezette België te verzekeren. In Vlaanderen aarzelde het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) onder leiding van Staf De Clercq geen moment om in de collaboratie te stappen. Het persregime tijdens de bezetting creëerde voor het VNV immers de mogelijkheid om openlijk propaganda te voeren en haar eigen heldendiscours te verspreiden. De partij beschikte daarvoor over een aantal bladen die verdeeld werden in heel Vlaanderen, maar in Limburg zou vooral *De Toekomst* – waarvan het eerste nummer op 1 mei 1941 verscheen – die taak op zich nemen.⁹ Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog had het Vlaams-nationalisme een stevige positie verworven in de oostelijke provincie. In de laatste vooroorlogse parlementsverkiezingen had het VNV er 24,4 procent van de stemmen behaald. Onder meer door die sterke verankering in Limburg zou het VNV geen ander plaatselijk blad kennen van de omvang en betekenis van *De Toekomst*.¹⁰

Door de nauwe verbondenheid van het lot van het VNV met dat van nazi-Duitsland, doken er in *De Toekomst* af en toe Duitse helden op. Een van hen was de Duitse duikbootcommandant Günther Prien, de 'held van Scapa Flow', die in het begin van de oorlog talloze geallieerde schepen tot zinken had gebracht.¹¹ Ook Duitse 'culturele helden' of wetenschappers kregen, meestal naar aanleiding van de verjaardag van hun overlijden, een plaatsje in het weekblad. Maar veruit de belangrijkste heldengroep in *De Toekomst* waren de Limburgers die

8 L. Van Ypersele, 'Des héros sur l'Yser: l'héroïsme militaire dans les mémoires belges de la Grande Guerre', in : A. Colignon, C. Lanneau en P. Raxhon (red.), *Radicalités, identités, patries: hommage au professeur Francis Balace* (Luik 2009) 197-200.

9 Over het VNV in Limburg tijdens de Tweede Wereldoorlog, zie B. De Wever, 'Het Vlaams Nationaal Verbond in Limburg 1933-1944', *Het oude Land van Loon. Jaarboek van de federatie der geschied- en oudheidkundige kringen van Limburg*, 50 (1995) 23-49.

10 P. Schrijvers, *De Toekomst. Het oorlogs-weekblad van het Limburgse VNV* (Hasselt 1987) 23.

11 *De Toekomst* (hierna DT), 31/05/1941, 1 (titelloos artikel); 'In 1941 verloor Vlaanderen', DT, 03/01/1942, 3.

aan Duitse zijde streden en sneuvelden op het Oostfront. Op 6 augustus 1941 namen de eerste Limburgse vrijwilligers van het Vlaams Legioen afscheid van familie en sympathisanten in Hasselt.¹²

Vanaf dat ogenblik werden hun ervaringen met argusogen door de redactie van *De Toekomst* gevolgd. Met veel fierheid schreef het blad over de vermeldingen van het Vlaams Legioen op de dagorde van de Duitse legerleiding, of over de – vaak postume – uitreiking van het IJzeren Kruis aan Limburgse Oostfronters.¹³ In totaal zouden ongeveer 530 Limburgers kiezen voor de gewapende strijd tegen het bolsjewisme. Daarvan zouden er enkele tientallen sneuvelen. In de artikels over de gevallen Oostfronters traden dezelfde mechanismen in werking als destijds bij de hulde aan gevallen Belgische IJzersoldaten. Hun motieven waren steeds nobel en idealistisch, de dood die ze sneuvelden was in alle gevallen een heldendood. De symbolische beeldspraak bleef daarbij niet achterwege. Na hun overlijden traden de gevallen kameraden binnen 'in de tempel onzer heldenverering'.¹⁴ De betekenis van hun dood werd in de huldeartikelen dik in de verf gezet: '[...] uit het bloed van onze jongens zal een nieuw Vlaanderen groeien en hun namen zullen geboekt blijven als de grondleggers van een nieuwe tijd en een nieuw, onversaagd, manhaftig en wilskrachtig Vlaamsch volk.'¹⁵ Het sneuvelen van de Oostfronters kreeg ook nog op andere manieren een historische lading. De helden van het heden werden geportretteerd als de geestelijke nakomelingen van helden uit het verleden. Het Vlaams-nationalistische vertoog van *De Toekomst* ontwaarde een duidelijke lijn in de geschiedenis van het Vlaamse volk, waarbij de Oostfronters in de traditie werden geplaatst van onder meer de Guldensporenslag, de Boerenkrijg en de Eerste Wereldoorlog. De Oostfronters 'voelden zich Klauwaerts, Geuzen, Brigands en IJzerhelden'.¹⁶

Naast gesneuvelden aan het Oostfront, vielen er in Limburg ook 'gevallen Kameraden van het thuisfront' te betreuren. Dat had alles te maken met de spiraal van terreur en contraterreur waarin het voorheen vrij kalme Limburg in het vierde oorlogsjaar verzeild geraakte.¹⁷ Twee golven van geweld, waarbij verzetslui echte of vermeende collaborateurs doodschoten en diverse collaboratiemilities daarop een antwoord gaven met razzia's en executies, leidden in de zomer van 1944 zelfs tot een klimaat van burgeroorlog in Limburg. De slachtoffers van de terreur werden in *De Toekomst* met identieke huldeblijken bejegend als de gesneuvelde Oostfronters. Het Limburgse VNV beschouwde hun strijd als één en dezelfde, zoals blijkt uit een rede uitgesproken bij het graf van Zwarte Brigademan Jozef Zwerts, het eerste Limburgse terreurslachtoffer: 'Bij dit graf denken wij onwillekeurig aan onze gevallen kameraden aan het Oostfront, die in nauwe samenwerking ginder het offer brachten, ook gij stierft denzelfden heldendood, doch getroffen door den kogel van een gluipeerigen en niets ontzienden vijand [...]'.¹⁸

Twee golven van geweld leidden in de zomer van 1944 zelfs tot een klimaat van burgeroorlog in Limburg.

Terwijl de gesneuvelde Oostfronters en de vermoorde militanten uit de eigen rangen zonder uitzondering als helden werden geëerd, omschreef het VNV-

12 W. Massin, *Limburgers in het Vlaams Legioen en de Waffen SS* (Diest 1991) 66.

Op 14 februari 1942 contrasteerde *De Toekomst* de dapperheid van de Vlaamse Oostfronters met de kleingeestigheid van de opstellers van een anonieme dreigbrief. De tekst luidt: 'De zwarte Brigade de nationaalsocialistische generatie, de Dietsche Militie ter dood. Met U openen wij de terechtstellingen na den val der Duitse troepen.'

13 Zie bijvoorbeeld 'Het E.K.I. voor SS-Sturmmann Jules Geurts', *DT*, 08/08/1942, 1.

14 'Voor de tweede maal sneuvelde een Limburger... Toontje Denis gevallen voor Vlaanderen en Europa', *DT*, 21/02/1942, 1.

15 'Kameraad Leon Bijnens', *DT*, 28/03/1942, 1.

16 '6 Oogst 1941 – 6 Oogst 1944. In eer en trouw', *DT*, 05/08/44, 1.

17 Zie voor een gedetailleerde studie J. Bouveroux, *Terreur in oorlogstijd: het Limburgse drama* (Antwerpen 1984).

18 'Begravenis van Kd. Zwerts te Diepenbeek', *DT*, 05/06/1943, 1.

blad zijn politieke tegenstanders met een even grote vanzelfsprekendheid als lafaards of misdadigers. De bloedernstige retoriek over de eigen helden stond op die manier in schril contrast met een ironisch gebruik van het heldenbegrip wanneer het weekblad over de vijand schreef. Een eerste uitgelezen doelwit waren de bombardementen van de Engelsen en de Amerikanen. De geallieerde luchtoorlog, die inderdaad heel wat *collateral damage* veroorzaakte, werd ten strengste veroordeeld. Het volgende bericht kwam in december 1941 uit Neeroeteren: 'Maandagmorgen rond half vijf, hebben de Engelsche luchthelden nogmaals hun dapperheid bewezen! Honderden brandbommen alsmede enkele springbommen hebben die luchtpiraten kwistig uitgestrooid en dat... lukraak!¹⁹ Ook de acties van het verzet werden veroordeeld als daden van lafbekken of bandieten. De 'dappere' en 'openlijke' strijd van de Oostfronters werd afgezet tegen de anonieme en vaak nachtelijke acties van het verzet. Het ingooien van ruiten, het ophangen van dreigbrieven, het bekalken van muren met RAF- of V-tekens, het doorsnijden van telefoonkabels... het waren stuk voor stuk daden van 'witte flauwerikken', 'trikolorehelden' en 'Anglofiele mondhelden'. Toen *De Toekomst* op 22 april 1944 commentaar gaf bij de executie van 24 partizanen – te plaatsen in de genoemde spiraal van geweld – omschreef het weekblad de aanslagen waarvoor ze waren veroordeeld als 'sluipmoorden' en schurkenstreken.²⁰

Een clandestien tegengeluid: de sluikpers

Ook de verschillende verzetsorganisaties hadden er alle belang bij om de dapperheid en de moed van hun leden, en de lafheid van hun vijanden, flink in de verf te zetten. De sluikpers was daarvoor het beste instrument. Veel meer nog dan tijdens de Eerste Wereldoorlog was de clandestiene pers tijdens de Tweede Wereldoorlog een middel om de bevolking een hart onder de riem te steken. Voor pure nieuwsinformatie deed de bezette bevolking immers stiekem een beroep op de BBC-radio. De ongeveer 700 gekende Belgische sluikbladen riepen hun lezers op om de koppen fier omhoog te houden, om zich niet bij een Duitse eindoverwinning neer te leggen en om mee te werken aan de nederlaag van nazi-Duitsland.²¹ De clandestiene pers vormde zo een tegengeluid tegenover de schijnbare neutraliteit van de gecensureerde pers en de pretenties van de collaboratiepers. Wanneer een sluikblad banden had met een gewapende verzetsorganisatie, reserveerde het doorgaans veel kolomruimte om de eigen verzetsdaden in de kijker te plaatsen. *De Partisaan* bijvoorbeeld, het Nederlandstalige orgaan van de Belgische partizanen, bestond meestal uit niet veel meer dan een opsomming van sabotageacties, aanslagen en eervolle vermeldingen voor verschillende partizanenkorpsen. Andere bladen richtten hun pijlen dan weer bij voorkeur op de helden van de vijand. Volgens het Hasseltse onafhankelijke blad *Vrije Vaderlanders* waren de Vlaamse Oostfronters geen verdedigers van de Vlaamse zaak of van de christelijke beschaving, maar in de eerste plaats verraders die de bezetter van België aan een overwinning trachtten te helpen. Ze toonden soldatenmoed in Rusland, maar in mei 1940 waren ze 'te laf geweest om hun eigen land te verdedigen'.²² *De Vrijheidsklok*,

19 'Uit de gouw. Neeroeteren. Luchtpiraten boven ons dorp', *DT*, 13/12/41, 2.

20 'In Memoriam onze Kameraden', *DT*, 22/04/1944, 1.

21 Voor een studie over o.m. de Limburgse sluikpers, zie A.-M. Habraken, *Sluikpers in Limburg en Vlaams-Brabant tijdens de Tweede Wereldoorlog* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling KULeuven 1978).

22 'Als de duivel de passie preekt...', *Vrije Vaderlanders*, (juli 1941) 2.

Hoofding van het Vlaams-Brabantse en Limburgse sluikblad De Vrijheidsklok.

het orgaan van het Vlaams-Brabantse en Limburgse Onafhankelijkheidsfront, bestempelde in augustus 1942 al degenen die wapens opnamen voor de vijand als 'het vuilste, het ellendigste der samenleving'.²³ Om zijn punt duidelijk te maken, beschreef het blad een voorval uit Diest. Daar had een groep NSKK'ers enkele schooljongens lastiggevalen omdat ze driekleurige lintjes droegen: 'En toen zagen wij hoe die koene helden, die zich met honderd tegenover een paar kinderen bevonden, hun bajonetten trokken om alzo hun tegenstrevers te lijf te gaan.'²⁴ Net zoals *De Toekomst* hanteerde *De Vrijheidsklok* het heldenbegrip dus ironisch.

Het tegengeluid dat de clandestiene pers liet horen, was ook elders haast letterlijk het omgekeerde van wat bijvoorbeeld *De Toekomst* schreef. Ook het verzet greep terug naar het verleden om de huidige strijd in historisch perspectief te plaatsen. Verzet en collaboratie streden daarbij om dezelfde erfenis: 'De slag der Gulden Sporen 1302 getuigt nog immer van den onvergankelijken vrijheidsgeest van het Vlaamsche Volk, geest heden meer levendig dan ooit.'²⁵ Het blaadje *Front* verwees in 1941 naar een alom bekende 'Limburgse oude Belg' toen het de werklieden opriep tot sabotage: 'Arbeiders, mijnwerkers van Limburg, traag werken, de productie saboteren, beteekent ons aansluiten bij de machtige vrijheidskampers, beteekent dat Limburg, dat de mannen van Ambiorix ook recht zullen hebben op een roemrijke bladzijde in den reuzenstrijd tegen het gehate Nazisme.'²⁶ De RAF-bombardementen waren in de ogen van het verzet geen uiting van laffe oorlogsvoering, maar onvermijdelijke tekenen van een nakende Bevrijding. Dat daarbij onschuldige burgerlachtoffers vielen, was dan weer vooral de schuld van de Duitsers, die zich in dichtbevolkte wijken vestigden, en van de oorlogsburgemeesters, die het nalieten te wijzen op het belang van schuilkelders.²⁷ Tegenover de heldenretoriek van de collaboratie plaatste de sluikpers haar eigen helden- en martelaarscultus. De berichtgeving van *De Toekomst* over de 24 geëxecuteerde partizanen werd door *De Partisaan* beantwoord met een brief van de Limburgse partizanenafdeling. Daarin klonk uiteraard een ander geluid: 'Limburgsch heldenbloed willen den bezetter en zijn hondsche knechten bezwadden door de 24 limburgse partizanen als bandieten af te schilderen. De Limburgers echter weten wat de 24 vermoorden voor hen beteekenen.' De ter dood veroordeelde verzetslui waren 'hardnekkige en moedige vrijheidskampers' geweest, die hun leven hadden geofferd voor de onafhankelijkheid van hun land en de vrijheid van hun volk. Hun bloed was als 'zaad in den gezonden Limburgschen bodem', dat krachtig zou ontkiemen en de 'verraders' en het 'verkochte gespuis' weldra zou verpletteren.²⁸

23 'Helden', *De Vrijheidsklok*, (augustus 1942) 4.

24 *Ibidem*. Het NSKK (*Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps*) was het militaire vervoerskorps van de nazipartij, waarin ook Belgische vrijwilligers dienst namen.

25 'Vaststellingen van een werkman', *Vrije Vaderlanders*, (juli 1941) 3.

26 'Met hoop en vertrouwen de toekomst ingeblikt', *Front*, 1941 (een preciezere datering is niet gekend).

27 Zie bijvoorbeeld 'De bombardementen en ons volk', *Het Strijdende Limburg*, (juni 1944), 2, naar aanleiding van het bombardement van 27-28 mei 1944 op het Kamp van Beverlo in Leopoldsburg.

28 "'24 Limburgsche terroristen veroordeeld'", *De Partisaan*, (juli 1944) 8-9.

Tegenover de heldenretoriek van de collaboratie plaatste de sluikpers haar eigen helden- en martelaarscultus.

Helden na de Bevrijding: herdenken in een vertrouwd kader

Door de oostelijke ligging van de provincie was het voor sommige delen van Limburg lang wachten op de komst van de geallieerde bevrijders. Terwijl de feestvreugde in Brussel al op 3 september losbarstte, hadden vele Limburgers nog enkele bange nachten in de schuilkelder voor de boeg. Het oponthoud van de geallieerde divisies wegens brandstoftekort maakte het voor de Duitsers

mogelijk om zich achter het Albertkanaal te reorganiseren. De hevige slag om Hechtel (6-12 september) was daar een rechtstreeks gevolg van. Op 7 september werd Hasselt bevrijd door de Amerikanen, een dag later was het de beurt aan Tongeren. Leopoldsborg en Lommel werden op 11 september bevrijd. Voor de gehuchten en gemeenten ten noorden van het kanaal Bocholt-Herentals zou het beslissende moment enkele dagen later volgen. Hamont werd bevrijd op 20 september. Toen een patrouille van de Belgische Brigade Piron op 23 september nabij Maaseik contact maakte met de Amerikanen, was Limburg een vrije provincie.²⁹

In tegenstelling tot de Eerste Wereldoorlog, waren het geen landgenoten die in de uren na de Bevrijding door de Belgische bevolking als helden werden onthaald. Die glansrol was zonder enige twijfel weggelegd voor de Amerikaanse en Engelse soldaten. De hoge verwachtingen die in 1944 over de inzet van het Belgische verzet bij de bevrijding waren gekoesterd, werden in Limburg niet ingelost. De dromen van de weerstanders waren stukgelopen op gebrekkige bewapening, militaire onbekwaamheid en politieke verdeeldheid. Neen, de helden van september 1944 waren Angelsaksisch, rookten echte tabak en kauwden gum. De historicus Peter Schrijvers heeft in zijn boek *De schaduw van de bevrijding* zeer raak getypeerd hoe de Belgische bevolking de bevrijders beschouwde als 'halfgoden' of 'olympiërs', die indruk maakten met hun rollend oorlogsmateriaal en uitblonken door een ontzettende vrijgevigheid.³⁰ De bevrijde bevolking trachtte op verschillende manieren haar dankbaarheid ten aanzien van deze helden te uiten. De geallieerde doden kregen plechtige begravenissen, de bevrijders kregen massa's fruit en groenten toegespeeld en waren de eregasten op tal van huldeplechtigheden.

De helden van september 1944 waren Angelsaksisch, rookten echte tabak en kauwden gum.

Ook in de pers kreeg die fascinatie voor de geallieerden haar neerslag. De lezers van *Het Belang van Limburg* kregen regelmatig Engelse taaltips, terwijl Winston Churchill en Franklin D. Roosevelt de hemel werden ingeprezen. In de krant verschenen gedichten die de lof zongen van de bevrijders en de redactie deed van iedere plechtige ontvangst van geallieerde hoogwaardigheidsbekleders uitgebreid verslag. Maar toch werd al snel plaats geruimd, véél plaats, voor huldeblijken aan landgenoten. Historici hebben er al meermaals op gewezen dat het pas bevrijde België, dat voor de grote uitdaging van politieke en economische heropbouw stond, verlegen zat om nationale helden. Het Belgisch leger keerde in september 1944 niet terug uit een jarenlange stellingenoorlog en had dus ook geen mythische heldenstatus verworven. Integendeel, na de Achttiendaagse Veldtocht had het geen noemenswaardige rol van betekenis meer gespeeld. Daarom was de ophemeling van de burgers die in opstand waren gekomen tegen het nazisme, de enige mogelijkheid.³¹ Op nationaal-politiek vlak kreeg die nood aan Belgische helden gestalte in een ingewikkeld regime van erkenningen en statuten voor gewapende weerstanders, burgerlijke weerstanders, gedeporteerden, enzovoort. Op het lokale vlak kwam dat tot uitdrukking in een herdenkingscultuur die opvallende gelijkenissen vertoonde met die van vlak na de Eerste Wereldoorlog.³² De leden van de 'Witte Brigade' werden, net als de IJzerhelden van weleer, geëerd als de 'als besten onder de Belgen' of

29 Voor een uitgebreide chronologie, zie G. Bours, *Limburg, mei 1940 - september 1944. De bevrijding* (Genk 2002) 62-95.

30 P. Schrijvers, *De schaduw van de bevrijding: België, 1944-1945* (Antwerpen 2008) 57-83.

31 P. Lagrou, *Heroes, martyrs, victims. A comparative social history of the memory of World War II in France, Belgium and the Netherlands, 1945-1965* (onuitgegeven doctoraatsverhandeling KULeuven) 30.

32 Zie ook B. Benvindo en E. Peeters, *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, 1945-2010* (Antwerpen 2011) 52-53.

als 'hoogstaande dienaars van het Vaderland', die de eer van de natie gewa-penderhand hadden verdedigd. In *Het Belang van Limburg* vonden we tal van voorbeelden van deze patriottisch-militaire heldenretoriek. Eén citaat, over de 22 politieke gevangenen die op 6 september 1944 door SS'ers in Leopoldsburg werden neergeschoten, volstaat om dit fenomeen te illustreren: 'Hulde weze hier gebracht aan deze helden, die zóó kort voor de bevrijding, gevallen zijn op het veld van eer, door de hand van laffe geweldenaars. Uit hun martelarenbloed zal de grootheid van een nieuw en groot België geboren worden!'³³

Een gematigde monumentenijver

Net als na de Eerste Wereldoorlog 'versteende' ook de herinnering aan de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog in de vorm van allerlei gedenktekens. Toch zou het na de Bevrijding niet meer tot eenzelfde monumentenijver komen als vijftig jaar daarvoor.³⁴ Nieuwe, strikt lokale monumenten of gedenktekens waren na de Bevrijding ook niet meer zo nodig, want haast ieder dorp had er al een. De namen van de gesneuvelden werden gewoonlijk toegevoegd aan de al bestaande monumenten, en de data 1940-1945 er eenvoudig bijgegraven. Ook de namen van plaatselijke gevallen verzetslui of burgerlijke slachtoffers kregen vaak een plaatsje op de bestaande monumenten. De jaarlijkse dodenherdenkingen, die vanaf november 1944 konden worden hervat, huldigden voortaan de slachtoffers van beide wereldoorlogen. De organisatoren waren vaak dezelfde als vóór de oorlog: oudstrijdersverenigingen, gemeentebesturen en militairen, eventueel aangevuld met organisaties van voormalige verzetslieden of politieke gevangenen, politieke groeperingen of parochies.

33 'Een dertigtal Burgers beestachtig door Duitschers vermoord te Hechtel. 21 politieke gevangenen door vlaamsche S.S. gefusilleerd te Leopoldsburg', *HBvL*, 16/09/1944, 1.

34 Zie ook M. Jacobs, *Zij, die vielen als helden... Cultuurhistorische analyse van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen* (Brugge 1996) dl. 1, 33-36.

Op vele plaatsen verschenen de namen van de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog op het reeds bestaande WO I-monument. In Achel gebeurde dat in verschillende stappen. De plaat met de naam van verzetsman pater Averdick werd pas in 2010 onthuld.

Natuurlijk was het na de Tweede Wereldoorlog niet al continuïteit wat de klok sloeg en zagen in de onmiddellijke naoorlogse periode tientallen nieuwe herinneringsoorden het levenslicht in Limburg. Veel gebeurtenissen die zich hadden afgespeeld tijdens de bezettingsjaren of in de bevrijdingsdagen waren zo nieuw en uniek geweest, dat ze geen neerslag konden krijgen op bestaande herdenkingsplaatsen. Vermoorde of in concentratiekampen omgekomen medeburgers kregen een gedenkplaat of een straatnaam, plaatsen van terreur

werden vereeuwigd. In het kleine dorpje Wijer werd al in oktober 1944 een comité opgericht dat fondsen zou verzamelen voor een uitvaartplechtigheid en de oprichting van een monument ter ere van de vier gevallen verzetslui uit het gezin Lambrechts.³⁵ Ook de dramatische lotgevallen van het Limburgse Geheim Leger in de septemberdagen van 1944 gaven aanleiding tot de oprichting van verschillende herdenkingsplaatsen.³⁶ Op 5 september 1944 hadden alle leden van het Geheim Leger in Limburg een mobilisatiebevel gekregen. Ook de sector Maaseik kreeg de opdracht om zo snel mogelijk hun 'schuiloord' te vervoegen, dat gelegen was in de bossen nabij Rotem. Op 9 en vooral 10 september kregen ze echter af te rekenen met Duitse omsingeling en aanvallen. De weerstanders vluchtten en zochten een onderkomen in de omliggende dorpen. Dertien vluchtelingen werden echter aangehouden en neergeschoten in Opglabbeek, nog eens vijf in Neeroeteren. Bij het schuiloord zelf slaagden de Duitsers erin om enkele tientallen weerstanders gevangen te nemen. Ze werden afgevoerd naar As, waar een deel werd vrijgelaten. Voor de overblijvenden begon een helletocht. Twaalf werden er gefusilleerd in het Nederlandse Heer, nog eens zeven in het Duitse grensplaatsje Minder-Gangelt. De rest werd gedeporteerd naar Duitsland. In al de genoemde plaatsen werden kort na de oorlog gedenktekens geplaatst. Het meest significante was de zogenoemde 'Kapel van de Weerstand' in Rotem, die werd opgericht ter nagedachtenis van de 111 doden van de volledige Sector Maaseik. Ze heeft als opschrift: 'Kniel even neer hier vielen helden voor plicht en eer'.

Het patriottisme verlaten: helden op de achtergrond?

Sinds de oprichting van de Kapel van de Weerstand in Rotem in 1947 vinden er elk jaar, in de maand september, herdenkingsplechtigheden plaats. Hetzelfde gebeurt tot op de dag van vandaag in heel Limburg – en uiteraard ook in de rest van het land – bij de gedenktekens ter ere van gesneuvelde soldaten, omgekomen verzetslieden, gecrashte RAF-piloten, enzovoort. De 'ouderwetse', patriottisch-militaire vormgeving van die herdenkingen blijft tot op vandaag opvallend goed overeind. Toch kan dit niet verhullen dat de patriottische oorlogsherinnering – met daarin een centrale plaats voor de helden van het vaderland – al sinds geruime tijd onderhevig is aan verval. Het publiek dat de plechtigheden traditiegetrouw bijwoont – oudstrijders, vaderlandslievende verenigingen en nabestaanden van de slachtoffers – wordt steeds kleiner en ouder. Historici die de evolutie van de oorlogsherinnering in België hebben bestudeerd, situeren het einde van de patriottische consensus omstreeks het jaar 1970. De generatie van mei 1968, die na de oorlog was geboren, vond geen aansluiting bij de herinneringsgemeenschappen die een sterke persoonlijke band hadden met de herinneringsplaatsen.³⁷ Ook de federalisering van België bedreigde het nationale kader van de herinnering. Andere waarden zoals mensenrechten, tolerantie en democratie kwamen centraal te staan in de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog. De opkomst van uiterst rechts in Vlaanderen, en de daarbij horende nood aan waakzaamheid en opvoeding tot democratisch burgerschap, leidde in de jaren 1990 tot een vernieuwde aandacht voor de Tweede Wereldoorlog in politieke en onderwijskringen.³⁸

35 'Wijer viert zijn helden', *HBvL*, 22/10/1944, 1.

36 Voor een chronologie van de gebeurtenissen, zie W. Alenus, *"Walküre"-excessen. Deel V: "Bataljon Beazar"* (Oostende 1994). Voor een overzicht van de gedenkplaatsen, zie Unie der Verbroederings van het Geheim Leger, 1940-1944. *Dag van het Geheim Leger, georganiseerd door de Confederatie der Verbroederings van het Geheim Leger Limburg* (Hasselt 1969).

37 Benvindo en Peeters, *Scherven van de oorlog*, 118.

38 *Ibidem*, 131.

Historici situeren het einde van de patriottische consensus omstreeks het jaar 1970.

Laten we deze tendensen eens toetsen aan de herdenkingen van 50 jaar Bevrijding en oorlogseinde in Limburg. Welke boodschappen klonken door in de toespraken en de activiteiten van september 1994 en mei 1995? Welke plaats kregen de oorlogshelden van weleer toebedeeld? Op het eerste gezicht leek er toen niets nieuws onder de zon. De oorlogsslachtoffers werden eens te meer door middel van eucharistievieringen, stoeten en de neerlegging van bloemenkransen herdacht en gehuldigd. De vaderlandslievende verenigingen mochten zich verheugen in de aandacht van een groot publiek, terwijl ze zich tijdens de optochten gewillig door jeugdige fanfarekorpsen lieten omringen. Maar wie iets verder kijkt, ziet de tekenen van een nieuwe tijd en merkt vooral de grote verschillen met de patriottische koorts van na de Bevrijding. De Bevrijdings- en Vredesfeesten ademden een sfeer van serene dankbaarheid en respect tegenover de bevrijders van weleer – die vaak met delegaties aanwezig waren – en tegenover iedereen die zich destijds voor die Bevrijding had ingezet. Dankzij hen was er vrede en vrijheid – meteen de vaakst genoemde begrippen in 1994 en 1995.³⁹ De herdenkingen waren feesten van dankbaarheid, maar bijna overal ook momenten van bezinning rond de gevaren van xenofobie, racisme en onverdraagzaamheid. De rondtrekkende tentoonstelling 'Een dagboek voor de toekomst. De wereld van Anne Frank in België' deed enkele Limburgse gemeenten aan. De Jodenvervolging was inmiddels één van de krachtigste symbolen van de Tweede Wereldoorlog geworden. Er werd ook vaak verwezen naar de conflicten in Joegoslavië, Somalië, Rwanda en Burundi. Ze golden als een bewijs dat vrede, vrijheid en verdraagzaamheid geen evidenties waren. En de helden van de bevrijding? Die waren intussen uitgegroeid tot leermeesters en voorbeelden, vooral voor de jeugd. Helden eren en jongeren informeren moesten in 1994 en 1995 samengaan.⁴⁰ De burgemeester van Beringen verwoordde het zo: 'Met diepe eerbied roepen we de herinneringen op aan hen die 50 jaar geleden met hun leven onze vrijheid betaalden. Vastberaden zullen we de idealen van deze helden blijven verdedigen tegen allen, die ze durven bedreigen. Moge de jeugd dit verzet tegen elke vorm van verknechting verder zetten.'⁴¹

En de helden van de bevrijding?
Die waren intussen uitgegroeid
tot leermeesters en voorbeelden,
vooral voor de jeugd.

Lokale historici en heemkundigen als hoeders van de herdenkings-traditie?

Een andere opmerkelijke vaststelling bij de Bevrijdings- en Vredesfeesten is de grote betrokkenheid van lokale historici. Op vele plaatsen zetelden ze in het organiserend comité en zorgden ze voor een tentoonstelling of een gelegenheidspublicatie. Die betrokkenheid kwam niet uit de lucht vallen. In haar studie over oorlogsmonumenten in West-Vlaanderen wees Mariette Jacobs op de toenemende inbreng, zeker vanaf de jaren 1980, van heemkundigen en lokale historici bij de oprichting van monumenten, maar ook bij het levendig houden van de herinnering aan oorlogsslachtoffers in het algemeen.⁴² Vanuit hun passie voor de geschiedenis van hun dorp of gemeente doen ze vaak veel meer dan enkel teksten publiceren of tentoonstellingen organiseren. De Limburgse situatie bevestigt deze tendens. Een goed voorbeeld van hoe speurwerk over

Op de affiche van de Vredesfeesten in Sint-Truiden prijkt het plaatselijke oorlogsmonument en de aankondiging van een tentoonstelling over de Jodenvervolging. Aloude en relatief recente vormen van oorlogsherinnering gingen samen in mei 1995.

39 Zie ook D. Martin, 'Les commémorations de la libération en Flandre vues sous l'angle locale: de la kermesse flamande à la leçon politico-morale', in A. Colignon, C. Kesteloot en D. Martin (red.), *Commémoration: enjeux et débats* (Brussel 1996) 67-112.

40 SOMA, AA 1455, Enquête bij de Vlaamse gemeenten over de viering van 50 jaar bevrijding, dossier Sint-Truiden.

41 *Ibidem*, dossier Beringen.

42 Jacobs, *Zij, die vielen als helden...*, dl. 1, 34.

het lokale oorlogsverleden kan leiden tot nieuwe herinneringsplaatsen, is de werkgroep 'Limburgse Vrienden van de Geallieerde Luchtmacht'.⁴³ Het oorspronkelijke doel van deze vereniging was om het via lidgelden mogelijk te maken dat nog levende bemanningsleden van neergestorte vliegtuigen een reis konden maken naar België. Het eerste wapenfeit, en meteen de officiële start van de vereniging, was de onthulling in 1983 van een gedenkplaat in Hamont, ter nagedachtenis van drie gesneuvelde bemanningsleden van een neergestorte Lancaster-bommenwerper. Twee jaar later volgde de onthulling van een klein monument nabij 'Brug 9' in de wijk Lommel-Barrier, waar op 17 september 1944 de geallieerde operatie Market-Garden van start was gegaan. In 1986 kreeg de parochiekerk van Overpelt-Fabriek een glasraam van de vereniging, naar aanleiding van een crash in 1944. De inhuldigingen vormden vaak het startsein van terugkerende herdenkingsplechtigheden.

Ook de wens om de herinnering aan het verzet levend te houden vormt de motivatie van menig lokaal onderzoeker. Het beste Limburgse voorbeeld is ongetwijfeld Roger Rutten. Zijn oeuvre staat in het teken van het onder de aandacht brengen van vergeten stukken verzetsgeschiedenis. In de inleiding van zijn boek over verzet en collaboratie in Zonhoven *Wit & zwart*, noemt hij het boek een monument voor de helden die het voorlopig nog zonder monument moesten stellen.⁴⁴ Zijn boek over het Genkse oorlogsverleden, *Van Genk tot Mauthausen. Opmerkelijk verzet en collaboratie in Vlaanderen*, schreef hij eveneens vanuit de wens om vergeten verzetshelden een gezicht te geven. In een interview met *Het Belang van Limburg* zei hij daarover: 'In Genk werden vijftig verzetslui gedood, meer dan waar in Limburg ook. Meer dan zestig jaar later wacht ik nog altijd op een monument voor hen én voor al die andere Genkse verzetslui die vaak al vergeten zijn. Mijn boek brengt hulde aan die moed. Aan al die helden.'⁴⁵

De redenen waarom heemkundigen en lokale historici aandacht blijven schenken aan de helden en slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog, zijn erg uiteenlopend. Het werk van Roger Rutten lijkt op een strijd tegen de vergetelheid. De recente gedenktekens ter ere van gesneuvelde geallieerden zijn dan weer in de eerste plaats uitingen van dankbaarheid en vriendschap. Ze versterken de band van een bepaalde lokaliteit met een verre, vaak overzeese herinneringsgemeenschap. Wat de arduinen gedenkplaten van de heemkringen en de 'papiermonumenten' van Roger Rutten wel gemeen hebben, is hun expliciete pedagogische motivering (naast uiteraard een historische doelstelling). De gesneuvelde piloten en vergeten verzetslui staan symbool voor de waarden die in het naoorlogse België het meest aan belang wonnen, namelijk vrede, vrijheid en democratie. Door die waarden te verbinden met concrete personen, en die personen vervolgens te portretteren als voorbeeldfiguren, hopen heemkundigen dat ze hun steentje bijdragen aan de educatie van de jeugd. Dat verlangen delen ze met de klassieke herinneringsgemeenschappen zoals oudstrijdersverenigingen. Niet toevallig hebben beide groepen vandaag af te rekenen met veroudering. Het is voor hen ongetwijfeld goed nieuws dat de toenemende aandacht voor erfgoed de publieke belangstelling voor hun inzet aanzienlijk vergroot.

43 W. Van de Laar, 'De Limburgse vrienden van de Geallieerde Luchtmacht', *Het Gengske*, 14 (2001) 27-35.

44 R. Rutten, *Wit & zwart: verzet en collaboratie in een Vlaams dorp* (Berchem 2008) 15.

45 'Er waren verraders en helden', *HBvL*, 26/09/2009, 24.

Beredeneerde bibliografie

Grasduinen in de pers van vlak na de Eerste en de Tweede Wereldoorlog is een ideaal beginpunt voor een lokaal onderzoek naar heldenverering. Voor de studie van de herinnering aan de Eerste Wereldoorlog biedt het werk van Laurence Van Ypersele daarbij een goede achtergrond. Ze publiceerde onder meer over de naoorlogse cultus rond koning Albert I en de nationale en plaatselijke herdenkingspraktijken tijdens het interbellum. Eveneens aan Franstalige kant is Stéphanie Claisse de autoriteit op het vlak van de studie van oorlogsmonumenten; zie onder meer haar *La mémoire de la guerre 1914-1918 à travers les monuments aux morts des communes d'Etalle, Habay, Léglise et Tintigny* (Brussel 2002). Voor Vlaanderen zijn twee provinciale overzichtswerken over oorlogsmonumenten het vermelden waard: K. De Maesschalck e.a. *Oorlogsmonumenten 1914-1918 in Vlaams-Brabant* (Brussel, 2002) en de tweedelige studie van M. Jacobs, *Zij die vielen als helden... Cultuurhistorische analyse van de oorlogsgedenktekens van de twee wereldoorlogen in West-Vlaanderen* (Brugge, 1995). In zijn boek *Tussen Schelde en Wolchow: Vlaanderen en het Oostfront* (Antwerpen 2002) geeft Frank Seberechts duiding bij de propaganda voor de strijd aan het Oostfront. Detailstudies over persorganen tijdens de Tweede Wereldoorlog zijn er in overvloed, meestal in de vorm van licentiaatsverhandelingen. We signaleren enkel het overzichtswerk van Els De Bens over de gecensureerde pers (*De Belgische dagbladpers onder Duitse censuur (1940-1944)*, Antwerpen 1973) en een interessante tentoonstellingsbundel over sluikpers tijdens WO II (*Tegendruk. Geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog*, Gent 2004). Wie van achter zijn of haar computer wil bladeren in de annalen van de Belgische (oorlogs)pers, zal zich in de loop van 2012 kunnen verheugen in de lancering van een online databank over Belgische pers van 1830 tot 1950. Tot het zover is, kan de onderzoeker van clandestiene en gecensureerde pers uit de beide wereldoorlogen terecht in de leeszaal van SOMA. Wie meer wil weten over de politieke verwerking van verzet en vervolging, moet zeker te rade gaan bij Pieter Lagrou. De uitgave van zijn doctoraat (*The legacy of nazi occupation: patriotic memory and national recovery in Western Europe, 1945-1965*, Cambridge 2002) bevat een bespreking van de Belgische casus. Een overzichtswerk over oorlogsmonumenten en herinneringspraktijken met betrekking tot de Tweede Wereldoorlog in België ontbreekt vooralsnog, al bevat de brochure (*On)versteend verleden. Oorlogsmomenten van de Tweede Wereldoorlog als onderzoeksobject voor leerlingen uit het secundair onderwijs* (Gent 2009) wel een handige aanzet. Het recente boek van Bruno Benvindo en Evert Peeters, *Scherven van de oorlog. De strijd om de herinnering aan WO II* (Antwerpen 2011), gaat in eerste instantie over het Fort van Breendonk, de Ijzertoren, de Congreskolom en de Dossin-kazerne, maar beschrijft ook de bredere tendensen in de oorlogsherinnering in België.

Biografie

Karel Strobbe (°1984) is master in de Geschiedenis. Hij studeerde in 2006 af aan de Gentse universiteit met een verhandeling over de houding van katholieke tijdschriften tegenover protestanten en protestantisme (1884-1914). Daarna volgde hij de academische lerarenopleiding aan de Katholieke Universiteit Leuven. Van 2007 tot 2010 werkte hij in KADOC (Leuven) aan een onderzoeks- en publicatieproject over de zusters Kindsheid Jesu, een apostolische congregatie. Sinds januari 2011 werkt hij deeltijds als assistent op de afdeling Publieksgeschiedenis van het SOMA en deeltijds als projectmedewerker over de Eerste en de Tweede Wereldoorlog in Limburg, eveneens in het SOMA.